

DE TWEEDE WERELDOORLOG IN BELGIE
Overzicht van het bestaande en beschikbare Duitse
Archiefmateriaal

door

Wim MEYERS

Navorsings- en studiecentrum voor de geschiedenis
van de Tweede Wereldoorlog

In 1969 publiceerde José Gotovitch in de *Revue belge de Philologie et d'Histoire* een overzicht van het toen bekende archiefmateriaal, dat van belang was voor de studie van het bezette België. Hij besteedde daarin uiteraard aandacht aan het bewaarde Duitse archiefmateriaal (1). Sindsdien zijn echter meer archiefdepots bekend geworden, kwamen privé-archieven in archiefdepots terecht, werden de archieven, die na de oorlog naar de Verenigde Staten en Groot-Brittannië gevoerd werden, om er volledig of gedeeltelijk op microfilm geplaatst te worden, naar Duitsland teruggebracht (2). Redenen te over om te pogen een nieuw overzicht te geven.

Systematisch worden hier de ons bekende archiefbewaarplaatsen opgesomd, zullen de voor België belangrijke kollekties vermeld worden, met daarbij de vermelding van de bestaande inventarissen, en zal tevens aangeduid worden wat reeds in het Navorsings- en Studiecentrum voor de geschiedenis van de tweede wereldoorlog te Brussel voorhanden is, en welke inventarissen er ter beschikking staan. Belangrijke hulpmiddelen, met beschrijving van de diverse archiefbewaarplaatsen, zijn de werken van Wolfgang Benz en Josef Henke (3).

(1) "La seconde guerre mondiale en Belgique. Orientation archivistique", *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, XLVII, 1969, 2, pp. 510-522.

(2) Het betreft hier enerzijds de zogenaamde *Wilhelmstrasse*-archieven (Duits Ministerie van Buitenlandse Zaken) en anderzijds de zogenaamde *GRMA*-documenten. Beide archieffondsen worden verder behandeld.

(3) Wolfgang BENZ, *Quellen zur Zeitgeschichte. Deutsche Geschichte seit dem Ersten Weltkrieg. Band III*, Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt, 1973, 8°, bibl., ind., 366 p. Dr. Josef HENKE, *Archivoberrat* in het *Bundesarchiv*, publiceerde een algemeen overzicht over het lot van de Duitse archieven tijdens en na de oor-

Verder moet de aandacht getrokken worden op het algemeen overzicht van de Duitstalige archieven (Duitse Bondsrepubliek, Duitse Democratische Republiek, Oostenrijk, Duitstalig Zwitserland en voormalige Duitse gebieden in Polen). *Archive im deutschsprachigen Raum* (4) vermeldt, alfabetisch per plaatsnaam geordend, alle archiefbewaarplaatsen, met een korte beschrijving van de bewaarde fondsen, het adres en eventueel de openingsuren. Deze lokale archief-fondsen kunnen voor bepaalde onderzoeksprojecten belangrijk zijn. In de eerste plaats kan hier gedacht worden aan de aanwezigheid van de talrijke vrijwillige en verplicht tewerkgestelde Belgische arbeiders in Duitsland, terwijl ook de krijgsgevangenen administratieve sporen kunnen nagelaten hebben in de lokale archieven.

I. BUNDESARCHIV

De officiële instelling voor het bewaren van de archieven van de Duitse Bondsrepubliek en van de centrale Duitse Instellingen, die aan de Duitse Bondsrepubliek voorafgingen, is het *Bundesarchiv*. De centrale zetel bevindt zich in Koblenz; militaire archieven worden bewaard in Freiburg, in de *Aussenstelle Bundesarchiv-Militärarchiv*; militaire en para-militaire personalia zijn verzameld in het *Bundesarchiv-Aussenstelle Kornelimünster*. De *Aussenstelle Frankfurt* is voor WO II niet belangrijk, daar zij vooral de zorg heeft over de archieven van het *Reichskammergericht* van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie (tot 1806), van de Duitse Bond (1815-1866), en studentica (5).

log, over de inbeslagname door de Geallieerden, over de terugkeer in de Duitse archiefbewaarplaatsen, zowel in de Bondsrepubliek als in de Democratische Republiek. Het artikel in de *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* van oktober 1982 als "Das Schicksal deutscher zeitgeschichtlicher Quellen in Kriegs- und Nachkriegszeit. Beschlagnahme - Rückführung - Verbleib", geeft naast een overzicht van de gebeurtenissen een zeer omvangrijke bibliografie. Ouder is het overzicht *Provisional Reports, No. 2 : Repositories in the German Federal Republic* uitgegeven door het Foreign Document Centre van het Imperial War Museum (Londen), 1966.

(4) Berlin-New York, Walter de Gruyter, 1974 (2. Auflage), 2 vol. (*Minerva-Handbücher*).

(5) *Idem*, p. 505.

Een overzicht van de in de diverse bewaarplaatsen van het *Bundesarchiv* verzamelde archieven vindt men in *Das Bundesarchiv und seine Bestände* (6).

a. Het Bundesarchiv Koblenz

Het *Bundesarchiv* heeft, voor wat WO II betreft, onder zijn beheer de bestaande restarchieven van

1. de hoogste beleidsorganen : *Präsidialkanzlei - Reichskanzlei - Reichsregierung Dönitz - Stellvertreter des Reichskanzlers - Rechnungshof des Deutschen Reiches*
2. buitenlandse betrekkingen (7).
3. binnenlandse Zaken.
4. cultuur, wetenschap en propaganda.
5. justitie.
6. financiën en economie.
7. bevoorrading, landbouw en bossen.
8. arbeid en sociale zaken.
9. post en verkeer.
10. koloniale en bezettingsbesturen, met o.a. *Zentralbehörden der Allgemeinen deutschen Zivilverwaltung in den während des Zweiten Weltkrieges besetzten Gebieten (Ohne Osteuropa)* (8).

Tevens worden in het *Bundesarchiv* de overgebleven archieven van de NSDAP en de met de partij verbonden organisaties bewaard (9). Verder werden nog verzamelingen, *Sammlungen*, aangelegd, o.a. betreffende de *Geschichte von Eupen, Malmédy und Moresnet*, *Sammlung Schumacher zur Geschichte des Nationalsozialismus*, *Sammlung zur nationalsozialistischen Aussenpolitik*, *Dokumentation zum Schicksal der Juden 1933-1945* (10).

(6) *Das Bundesarchiv und seine Bestände, begründet von Friedrich FACIUS - Hans BOOMS - Heinz BOBERACH, 3. ergänzte und neu bearbeitete Auflage von Gerhard GRANIER - Josef HENKE - Klaus OLDENHAGE*, Boppard am Rhein, Harald Boldt, Verlag, 1977, 8°, ill., ind. XLVIII + 490 p.

(7) In hoofdzaak evenwel in het AUSWARTIGES AMT, POLITISCHES ARCHIV te Bonn, waarover verder.

(8) Verwijzingen in *Das Bundesarchiv und seine Bestände, op.cit.*, pp. XXIII, met daarin verdere verwijzing naar algemene beschrijving van de desbetreffende fondsen.

(9) *Ibidem*, p. XIX-XX, met verdere verwijzing naar algemene beschrijving van de desbetreffende fondsen.

(10) *Ibidem*, p. XX, met dito vermeldingen.

Tenslotte moeten nog de geallieerde processen tegen de oorlogsmisdadigers, zowel te Nürnberg als de processen in het buitenland tegen Duitsers, vermeld worden. De originele documenten bevinden zich gedeeltelijk in het *Internationaal Gerechtshof* in Den Haag, gedeeltelijk bij de aanklagende machten (11). Het *Bundesarchiv* (12) bezit een soms zeer onvolledige kollektie van reproducties, afschriften en gestencilde stukken. In dat kader moet het fonds *Falkenhausen-Prozess* (referentie All. Proz. 4) vermeld worden. Naast de processtukken werd ook de persoonlijke dokumentatie van de advocaten van de verdediging Behling, Nagel en Grimm in het *Bundesarchiv* gedeponerd, alsook de documenten die het bezit waren van MV-Chef Reeder (13). Ook de fondsen All. Proz. 20 en 21 bevatten materiaal over processen tegen Duitsers in België (14).

Zoals hoger vermeld werden de door de Geallieerden buitgemaakte archieven stelselmatig verzameld en uiteindelijk voor het grootste deel (een ander deel belandde in Whaddon Hall, G.B.) in Alexandria, Virginia, ondergebracht. Over het lot van deze archieven en op welke manier ze uiteindelijk, voor het grootste deel, naar Duitsland teruggevoerd werden, leze men Robert Wolfe (Editor), *Captured German and related Records. A National Archives Conference* (15) en Heinz BOBERACH, *Die schriftliche Ueberlieferung der Behörden des Deutschen Reiches 1871-1945. Sicherung, Rückführung, Ersatzdokumentation* (16), evenals de bovenvermelde studie van Dr. J. Henke.

Deze archieven werden vrij snel op microfilm gebracht, na een eerder vlugge en soms te selectieve inventarisering. De resultaten ervan werden verzameld in de *Guides to German Records microfilmed*

(11) Over de diverse afkortingen, gebruikt voor de verschillende Nürnbergreeksen, cfr. H. HENKE, *op.cit.*, p. 570-577. De auteur duidt eveneens de instellingen aan, zowel in Duitsland als in het buitenland, die beschikken over documenten herkomstig van het INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNAL.

(12) Zoals ook het STAATSARCHIV NURNBERG, het INSTITUT FÜR ZEITGESCHICHTE MUNCHEN, het INSTITUT FÜR VOLKERRECHT, UNIVERSITÄT GÖTTINGEN.

(13) Cfr. *Das Bundesarchiv und seine Bestände*, p. 711. Voor het persoonlijk archief van Falkenhausen, zie verder het BUNDESARCHIV-MILITARARCHIV.

(14) *Ibidem*.

(15) Athens (Ohio), Ohio University Press, 1974, 8°, ill., XIX + 278 p.

(16) In *Aus der Arbeit des Bundesarchivs. Beiträge zum Archivwesen, zur Quellenkunde und Zeitgeschichte*, herausgegeben von Heinz BOBERACH und Hans BOOMS, Boppard am Rhein, Harald Boldt Verlag, 1977, p. 50-61.

at Alexandria, V.A. (17). Deze Guides werden vanaf 1968 door het Centrum gebruikt om een eerste inzage te krijgen in het Duitse archiefmateriaal. Op basis van verschillende aankopen kwam het Centrum aldus in het bezit van 863 filmrollen (18). De microfilmreeks T 175 *Reichsführer SS und Chef der Deutschen Polizei*, waarvan het Centrum 62 rollen bezit, werd gerepertorieerd door Jan Reynaers (19).

b. Het Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg

Deze afdeling van het *Bundesarchiv* is belast met het bewaren van alle militaire archieven. Voor de geschiedenis van België zijn volgende onderwerpen van enorm belang :

- de *Militärverwaltung* en haar geledingen,
- de Duitse eenheden die tijdens oorlogsoperaties of als bezettings-eenheden in België verbleven,
- de voorbereiding van de inval in 1940,
- de collaborateurs in Duitse militaire dienst.

Wat de *Militärverwaltung* betreft, zowel *Kommandostab* als *Militärverwaltung* zelf, werden de belangrijkste bronnen op microfilm gezet (20). De lagere geledingen, *Oberfeldkommandantur*, *Feldkommandantur*, *Kreiskommandantur*, *Ortskommandantur*, werden niet op microfilm gezet. Sommige van deze archieven werden naar Freiburg gebracht en konden voor het Centrum op microfilm of fotocopye verworven worden (21).

Archivalia van Duitse eenheden die tijdens de oorlogsoperaties in België verbleven of er als bezettingstroepen dienst deden, werden via de *GRMA-Guides*, tot het niveau van de divisie, aangekocht door het Centrum (22). Aanvullingen op fotocopye of op microfilm werden

(17) Washington, American Historical Association — National Archives and Records Service, 1958 (in 1982 80 vol. verschenen).

(18) Wouter STEENHAUT verwerkte deze microfilms systematisch in een *Op-gave van de microfilms GRMA en BDC*, volgens het bezit van het Centrum op 31 december 1973 (fotocopye), 14 p.

(19) *Inventaris van het microfilmmateriaal betreffende België in de tweede wereldoorlog. 1. Archief van de Reichsführer SS und Chef der Deutschen Polizei*, Brussel, Navorsingscentrum..., 1978, 4°, ind., 28 p.

(20) J. GOTOVITCH, *op.cit.*

(21) Cfr. *Archives. Plan de Classement*, reeks M (Werkdocument in de leeszaal van het Centrum).

(22) Cfr. Wouter STEENHAUT, *op.cit.*

verworven in Freiburg, gevolg van onderzoek in de originele archieven, zoals ze terugkwamen in het *Bundesarchiv-Militärarchiv* (23). Wat de lagere geledingen van de bezettingstroepen betreft, regimenten, bataljons en dergelijke, wordt het onderzoek voorbereid op basis van het naslagwerk van G. Tessin, *Verbände und Truppen der Deutschen Wehrmacht und Waffen-SS 1939-1945. Die Landstreitkräfte* (24).

Het *Militärarchiv* is daarenboven sinds 1968 de bezitter van de dokumentatie, verworven door het *Militärgeschichtliches Forschungsamt* in Freiburg (25). Via dat *Militärgeschichtliches Forschungsamt* kwam het Centrum in bezit van de studies, door Duitse officieren opgesteld, onder leiding van VS-instanties, over militaire en strategische problemen (26).

Daarenboven ontvangt het *Militärarchiv* regelmatig *Nachlässe*, erflatingen, van gewezen officieren. Hierbij kan verwezen worden naar de *Nachlass Baumann* (27) en de *Nachlass von Falkenhäusen* (28).

c. De Bundesarchiv-Zentralnachweisstelle Kornellmünster (Aachen)

Dit onderdeel van het *Bundesarchiv* beschikt over personeelsinlichtingen, stamboeken, organigrammen van officieren en manschappen, niet alleen van de *Wehrmacht*, maar ook van *Waffen-SS*, *Reichsarbeitsdienst*, *Organisation Todt* en *Transportkorps Speer*.

(23) Cfr. Noot 20.

(24) 13 vols. Op basis van dit werk werd een steekkaartensysteem aangelegd, enderzijds per nummer van de eenheid, anderzijds per lokaliteit waar die troepen gelegerd waren ((raadpleging in de leeszaal). Dr. Neugebauer, *Bundesarchiv-Militärarchiv*, verklaarde tijdens zijn werkbezoek begin december 1982, dat, behoudens enkele zeldzame uitzonderingen, de archieven van deze ondergeschikte eenheden verdwenen zijn.

(25) Wolfgang BENZ, *op.cit.*, p. 13.

(26) Cfr. *Guide to Foreign Military Studies 1945-1954*, door de HISTORICAL DIVISION, HEADQUARTERS, UNITED STATES ARMY, Europe, 1954. De door het Centrum verworven kopieën worden bewaard als MA 5.

(27) Major Baumann was tijdens de bezetting hoofd van de *Abteilung Z* in de *Kommandostab*. Cfr. *Mededelingen*, nr. 6, p. 31. De documenten werden als PB 2 geklasseerd.

(28) Cfr. Nota dd. 11.12.1981, *Het Fonds von Falkenhäusen in het Bundesarchiv-Militärarchiv*. De Historische Documentatiedienst van de Strijdkrachten, Kortenberglaan 79-81, bus 3, 1040 Brussel, beschikt over een kopie van dit fonds.

Daarnaast zijn er ook *Gerichtsakten* van het militair gerechtssysteem voorhanden (29).

II. POLITISCHES ARCHIV DES AUSWÄRTIGEN AMTES (Bonn)

De archieven van het *Auswärtiges Amt* werden, net als het archief van de *Reichskanzlei* (30), bij het einde van de oorlog naar Groot-Brittannië, te Whaddon Hall, overgebracht. Zij werden er gemicrofilmd, en werden gebruikt voor de uitgave van de *Wilhelmstrasse*-archieven (31). In 1959 waren deze archieven volledig terug in Bonn. In 1958-1959 verwierf het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek 6 microfilms uit dit archief. Het betreft *Belgium-Post 1936* (32). Op basis van *A Catalog of files and microfilms of the German Foreign Ministry Archives 1920-1945* (33), werd een aanvullend onderzoek verricht, dat leidde tot de aankoop van nog 16 microfilmrollen.

III. INSTITUT FÜR ZEITGESCHICHTE (München)

Dit Instituut, opgericht in 1949, kent vooral bekendheid als uitgever van de *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* en aanverwante publikaties. Ook beschikt het over een zeer belangrijk bronnenmateriaal betreffende de *Nürnberger* processen. In de *Nürnberger Akten* bevinden zich de processtukken (zittingsprotokollen, doku-

(29) Wolfgang BENZ, *op.cit.*, p. 13-14.

(30) Dat later teruggebracht werd naar het BUNDESARCHIV KOBLENZ, waar het bewaard wordt als *Bestand R 43 Reichskanzlei*. Een inventaris, deel I. *Akten*, werd in 1975 gepubliceerd door Walter VOGEL en Gregor VERLANDE in de Reeks *Findbücher zu Beständen des Bundesarchivs*.

(31) Gepubliceerd als *Les Archives secrètes de la Wilhelmstrasse, Documents on German Foreign Policy* en *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918-1945*. (Deze laatste in bezit van het Centrum wat de voor WO II belangrijke jaren betreft).

(32) In het bezit van het Centrum. Een inventaris staat ter beschikking in de leeszaal.

(33) Vol. III en IV, *Compiled and Edited by George O. KENT*, Stanford, Hoover Institution Press, 1966-1972. Rudi VAN DOORSLAER stelde in 1977 een inventaris op, gebaseerd op deze publikaties: *België en de archieven van het Duitse Ministerie van Buitenlandse Zaken, 1920-1945*.

menten van aanklagers en verdediging) en de documentenreeksen (PS enz.) (34) van de processen tegen de voornaamste oorlogsmisdadigers en de daaropvolgende 12 processen ingespannen door de Verenigde Staten. In de *Gerichtsakten*-reeks bevindt zich onder andere materiaal over de processen in België gevoerd tegen von Falkenhausen en Reeder, en tegen Straub (35).

IV. FORSCHUNGSSTELLE FÜR DIE GESCHICHTE DES NATIONAL-SOZIALISMUS (Hamburg)

In 1949 door de Hamburgse senaat opgericht, is dit eerder een lokaal navorsingscentrum, waar echter veel documentatie voorhanden is over verzet en concentratiekampen. Voor België zouden de archieven van de *Reichskommissar für die Seeschifffahrt* interessant kunnen zijn (36).

V. HAUPTSTAATSARCHIV DUSSELDORF

In deze instelling worden o.a. de archieven van de *Gestapo-Leitstelle Düsseldorf* en *Stapo-Leitstelle West* bewaard. Men vindt er sporen in terug van grensoverschrijdingen (zowel van mensen als van documenten) vóór 1940 (37).

(34) Het Centrum bezit, op één volume na, de volledige reeks van de Franse officiële uitgave van het Internationaal Militair Gerechtshof.

(35) Cfr. Wolfgang BENZ, *op.cit.*, p. 30-33.

(36) Cfr. *Provisional Reports. No 2 : Repositories in the German Federal Republic, op.cit.*, p. 4.

(37) Het HAUPTSTAATSARCHIV bezit daarenboven een gedeelte van de archieven van het REICHSMINISTERIUM FÜR WISSENSCHAFT, ERZIEHUNG UND VOLKSBILDUNG, J. HENKE, *op.cit.*, p. 616.

Het HAUPTSTAATSARCHIV geeft inventarissen uit, met o.a. *Das Schriftgut der NSDAP, ihrer Gliederungen und angeschlossener Verbände in der Überlieferung staatlicher Behörden im Bereich des heutigen Landes Nordrhein-Westfalen*, Düsseldorf, Staatliche Archive des Landes Nordrhein-Westfalen, 1981, ind., 3 vol.

VI. ARCHIEVEN IN DE DUITSE DEMOKRATISCHE REPUBLIEK

Tegenhanger van het *Bundesarchiv* is het *Deutsche Zentral-Archiv in Potsdam*. Het zou o.a. het grootste deel bewaren van de archieven van de Duitse ministeries (1933-1945) van Binnenlandse Zaken, Economie, Arbeid, Voeding en Landbouw, Verkeer, Wetenschap en onderwijs, Kerkelijke aangelegenheden en de archieven van de *Präsidialkanzlei* (38).

Het *Institut für Marxismus-Leninismus beim ZK der SED* (Berlijn), beschikt als mogelijk interessant materiaal over archieven van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, het Rijkskommissariaat voor openbare orde, het *Reichssicherheitshauptamt/Amt IV*, de hoofd-aanklager bij het *Volksgerichtshof* en de *NS-Sondergerichte* (39).

VII. INTERNATIONAL TRACING SERVICE (Arolsen)

Oppericht in 1943 in Londen, staat het ITS sinds 1955 onder toezicht van het Internationale Rode Kruis. Het bewaart een uiterst rijke dokumentatie over concentratiekampen en concentratiekamp-gevangenen, over deportaties en krijgsgevangenen, over door oorlogs-gebeurtenissen "verloren" kinderen, waartoe een centraal steekkaartenstelsel toegang verschaft (40).

VIII. DEUTSCHE DIENSTSTELLE (WAST) für die Benachrichtung der nächsten Angehörigen von Gefallenen der ehemaligen deutschen Wehrmacht (Berlin)

Een centraal steekkaartenstelsel verschaft inlichtingen over ca.

(38) Cfr. Wolfgang BENZ, *op.cit.*, p. 17. Een zeer recente aanvraag aan de DDR om katalogen te verwerven werd nog niet beantwoord.

(39) Bij deze instelling kon J. Gotovitch, via de Fondation Jacquemotte, stukken van *SIPO-Belgien* verwerven. Cfr. J. GOTOVITCH, "La résistance belge en 1943 vue par la Gestapo", *Cahiers d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, 1967, p. 182-237.

(40) Cfr. Wolfgang BENZ, *op.cit.*, p. 50-51. Het Centrum bezit de *Verzeichnis der Haftstätten unter dem Reichsführer-SS (1933-1945)*, uitgegeven door het ITS in 1977.

20.000.000 personen met militair statuut (leden van de *Wehrmacht*, zowel als van *Waffen-SS*, *Volkssturm*, *RAD*, *OT*) (41).

IX. BERLIN DOCUMENT CENTER

Deze instelling werd door het VS-ministerie van buitenlandse zaken opgericht, en nog steeds geleid, om de archieven van diverse nazi-instanties te verzamelen tijdens de bezetting van Duitsland. Diverse transfers naar het *Bundesarchiv* toe, maken dat een globaal overzicht niet zo gemakkelijk is. Het niet-biografisch materiaal zou in het *Bundesarchiv* moeten berusten, maar een nader onderzoek dringt zich op om daarover uitsluitsel te bekomen (42). Wat er ook van zij, het BDC bezit nog steeds biografisch materiaal, gebundeld in een aantal steekkaartenstelsels, betreffende leden van NSDAP, SA, SS-officieren, SS-ers en politieleden, nazi-leraars, Duitse inwijkelingen, terwijl ook archieven van het hoogste partijgerecht, de cultuurkamer, het Volksgerechtshof en het *Rasse- und Siedlungshauptamt* bewaard worden. Archiefmateriaal van het BDC werd in de GRMA-reeks verwerkt als T 580, waarvan het Centrum 74 microfilmrollen verworven heeft, met als belangrijkste materiaal stukken van het *Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda* (43).

X. ARCHIVES NATIONALES (Paris)

De enige bij toeval bewaarde originele documenten (44) van de *Militärbefehlshaber Belgien und Nordfrankreich* berusten genoemd

(41) Cfr. Wolfgang BENZ, *op.cit.*, p. 48-49.

(42) *Ibidem*, p. 46-48.

(43) Een getikte inventaris berust in de leeszaal van het Centrum als *Guide T 580*. Daarnaast beschikt het Centrum over 68 persoonlijke dossiers van SS- en SIPO-leden, vermeld in de *Inventaris BDC-documenten*, eveneens in de leeszaal te raadplegen.

(44) De eigenlijke archieven van de *Militärbefehlshaber Belgien und Nordfrankreich* werden tijdens het transport per trein, na de aftocht uit België, vernietigd tijdens een aanval van geallieerde bommenwerpers. Wat nu nog bewaard is, zijn de documenten doorgegeven aan de centrale instanties van het OKH (Cfr. de microfilms GRMA, T 501 of het *Bundesarchiv-Militärarchiv*). De documenten, die aan de basis lagen van de verschillende rapporten, gingen volledig verloren, behalve wat in Marburg gevonden werd.

naar de vindplaats Marburg, als *Fonds Marburg* in de *Archives Nationales*. Een inventaris van dit fonds werd in manuscript uitgegeven (45).

Daarenboven bezitten de Archives Nationales in Parijs de archieven *Majestic*. Dit zijn de archieven van de *Militärbefehlshaber Frankreich*. Uit de tussen België en Frankrijk gevoerde briefwisseling zijn interessante vergelijkingen te halen (46).

Wim Meyers, Huidevetterijstraat 26, 1080 Koekelberg

(45) Beschikbaar in de leeszaal. In de ARCHIVES NATIONALES draagt dit fonds het nummer AJ 40.

(46) Het MINISTERIE VAN VOLKSGEZONDHEID, DIENST OORLOGS-SLACHTOFFERS bezit die stukken, die belangrijk zijn voor de verplichte tewerkstelling; ook bezit deze dienst uitgebreide dokumentatie over alle oorlogsslachtoffers, van diverse archieven afkomstig.